

Сеvрук В.Г., кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ;
Павленко С.О., кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національної академії внутрішніх справ

ДІАЛЕКТИ УКРАЇНСЬКИХ ЦИГАН

Із здобуттям України незалежності, дослідження діалектів осіб циганської національності, що проживають на її теренах набрало нових обертів, про те такі дослідження циганських діалектів в Україні розкривають вище вказану проблему в неповній мірі. Як і в будь-якій країні де проживають особи циганської національності, так і в Україні циганська мова поділяється на ряд діалектів. Діалекти циган України не є єдиним цілим. На території України виділяють такі етнічні групи циганської національності: влахі, плацуні, кишинівці, польські роми, лотви, чокенари, російські рома, литовські рома, білоруські рома, мулат, лінгуарари (рудари), цигани-кримці (крими, кримські цигани), келдерари, унгріко рома, расейці, ловари, серви, келмиши та інші. Кожна етнічна група розмовляє на своєму діалекті.

На даний час на території Східної Європи (у тому числі Росії) найбільше поширення мають такі діалекти: котлярський (келдерарський) - досить консервативний, в лексиці високий відсоток запозичень з румунської мови, помітний вплив російської мови. Різновид влашського діалекта; ловарський

(карпато-циганський) - в лексиці підвищений відсоток запозичень з угорської та румунської мови. Різновид влашського діалекта; північно-російський - в лексиці, синтаксисі і словотворенні дуже помітний вплив російської мови - так, наприклад, артикль майже не використовується, часто використовуються префікси і частки російського походження. Багато запозичень із польської та німецької мов. Знаходиться в спорідненості з діалектами польських, чеських, словацьких, литовських циган, а також циган-сінті; влашський діалект - використовується іноді як позначення різновиду групи влашського діалекту. Даний діалект притаманний циганам- влахам в Україні, в Росії та Чехії; сервіцькій (сервський) діалект; балканські діалекти - це група досить різноманітних діалектів, що переважають на Балканському півострові на півдні Румунії, спільною рисою яких є значний консерватизм у фонетиці і в морфології, а також відсутність помітного впливу румунської мови. Типові представники - македонський арлійській і болгарський ерлійській діалекти. З російських і взагалі східнослов'янських територій зустрічаються тільки в Криму і в прилеглих районах на півночі від Криму; карпатські діалекти - широко використовуються в Чехії, Словаччині (північна підгрупа), а також в деякій мірі в Угорщині та в Австрії (південна підгрупа). У північній підгрупі відчутно вплив західнослов'янських мов, позначається, наприклад, у виникненні інфінітива Європи [1].

На території Західної Європи також виділяють кілька діалектів циганської мови. Цигани сінті говорять на діалекті, рдинному діалектам російських і прибалтійських циган, але з запозиченнями переважно з німецької та французької. Свої діалекти у різних британських циган, зокрема мова уельських циган. У зв'язку з активними міграціями циган до Західної Європи з Румунії, а також і ловарів, активно використовуються келдерарській і близькі до нього діалекти, а також ловарській діалект. Цигани, які проживають в Країні басків, розмовляють креольською мовою ерромінчела, яка заснована на баскській граматиці і переважно на циганській (келдерарській) лексиці. У Греції сформувалася змішана цигансько-грецька мова. Знаходиться на межі зникнення [1].

Отже вище вказаний перелік не є вичерпним та дослідженим у повній мірі. У циганській національності безліч

діалектів. Тільки на території колишньої держави СРСР можна почути півтора десятка. Відрізняються вони один від одного не менше, ніж слов'янські мови. Серед українських та зарубіжних вчених не існує єдиної думки до поділу осіб циганської національності, що проживають на території України на конкретні діалектичні мовні групи.

Одним із перших хто виділив та виокремив особливості циганського діалекту на якому розмовляли особи циганської національності, що проживали на території України вважається академік О.П. Баранніков. Він відстоював ідею існування різних діалектів (українських, російських та ін.) циган й навіть різних діалектів серед українських циган (зокрема, він проводить порівняльно-мовний аналіз діалектів Ізюму та Слов'янська з одного боку, Сум - з іншого, на підставі чого робить висновок про різні шляхи проникнення циган в Україну (як з півдня, з приднаїнських областей, також й з півночі).

Найбільший інтерес представляють роботи О.П. Бараннікова «Українські цигани» (1931) та «Українські та південно-російські циганські діалекти» (1933). Автор, на підставі ретельного аналізу діалекту українських циган, підтверджує свій висновок, що вони прийшли іншими шляхами, ніж інші цигани СРСР. Вчений вважає, що цигани прибули на територію України не пізніше XVII ст. Він виокремлює декілька діалектів українських циган: «...від Чорного та Азовського морів до Белгорода йдуть діалекти ^хег, від Белгорода та Вороніжчини йдуть діалекти с'хег, а далі вже, в Орловській губернії йдуть діалекти російських циган» [2, с. 4]. Виходячи з цього, О.П. Баранніков доходить висновку про те, що українські цигани уявляють собою окрему етнічну групу.

Останньою великою подією було видання цигансько- російського словника, що був складений О.П.Баранніковим і М.Сергієвським на основі північноросійського діалекту циганської мови (1933) [3]. Особливістю його є те, що в додатках були охарактеризовані специфічні риси українського (південноросійського) діалекту циган. Словник містить 10 тисяч слів і граматику циганської мови.

Після робіт вже згаданого академіка О.П. Бараннікова до кінця 90-х рр. XX ст.. не з'явилося жодної публікації, присвяченої діалектам циган, що живуть в Україні. Але з часу виходу в світ його робіт минуло сімдесят з гаком років. I

циганське населення України, і сама територія української держави з тих пір зазнали дуже істотних змін. Отже, як вище зазначалося єдиного підходу до поділу на діалекти етнічних циганських груп, що проживають на території України не існує, а тому ми наведемо найбільш розповсюдженні класифікації діалектів.

В 1964 році, Т.В. Венцель опублікувала нарис «Циганська мова (північноросійський діалект)». У даній роботі автор наводить фонетичний та морфологічний опис північного діалекту циганської мови; дає класифікацію цієї мови взагалі: вона розподіляється на території СРСР на північні (балтійська й німецька групи) та південні (українська, балканська, волоська й карпатська групи) діалекти. Ця класифікація довгий час вважалася загальноприйнятою.

Основу вивчення келдерарського діалекту присвятили своїй праці родина Деметр. Починаючи з 1979 року серйозним і всебічним вивченням діалекту кримських циган займається В.Г. Топоров. Дослідниця Н. Деметр також вивчає розвиток двомовності в циган. Автор характеризує причини розвитку двомовності й визначає позитивні та негативні наслідки цього. У роботі Н. Деметр «Етнімія циган Європейської частини СРСР» (1984) розглядаються питання щодо діалектів циганської мови. У статті автор дещо доповнює класифікацію, що була запропонована Л.Н. Черенковим, а також конкретизує взаємозв'язок діалектних та етнографічних груп: південна діалектна група - балканська група (урсарі, кримські цигани), південно-українська група (серви, влахуря), волоська група (келдерарі, ловарі, кишиньовці); північна діалектна група - балтійська група (російські, білорусько-литовські, латиські цигани) та німецька група (німецькі цигани або сінті) [4, с. 20].

Кочівля та міграційні процеси серед циган в Україні завжди мали свої особливості й системність. Цигани-носії одного і того ж діалекту мали «власні» території кочівлі, збуту та виготовленню виробів. Перш за все це українські цигани - серви, сервуря або лівобережні цигани (найбільш чисельна циганська група в Україні), та влахи, влахуря. Мова цих циган належить до української діалектної групи, згідно з лінгвістичною класифікацією, яку запропонував Л.Н.Черенков [5, с. 5-15].

Ще одна циганська група, яка склалася на території України - це кримські цигани, або киримітіка рома, татарітіка рома. Їхня мова належить до Балканської діалектної групи. Ці цигани традиційно мешкають в Криму, на Півдні України, вони зазнали великого лінгвістичного та етнографічного впливу з боку місцевого тюркомовного населення.

Третя велика мовна група - Влашська. До неї належать молдавські цигани (Одеська та Чернівецька області), частина яких (кишинівці) оселилася у 20-30 рр. 20 ст. у Донецькій, Луганській областях. Також до цієї групи належать келдерари та ловари, які мешкають маленькими групами скрізь на території України.

Четверта - Карпатська група. Карпатська мовна група представлена словацькими (сервітіка рома) та угорськими (унгріке рома) циганами, які мешкали у Закарпатській області компактними групами. Також дисперсно в Україні проживають російські цигани (расейці), польські, латиські, північнорумунські цигани, сінті (німецькі цигани), цигани-чорнобильці з Полісся, середньоазіатські люлі тощо [6, с. 197].

0. В. Беліков вважає, що історично в Україні склалося декілька циганських етнодіалектних груп. Кожна з них має власну назву, відрізняється самосвідомістю, мовою, ареалом проживання, заняттями тощо. Перш за все, це найбільш чисельна циганська група в Україні - українські цигани (серви або лівобережні цигани та влахи або правобережні); потім - кримські цигани, волоські цигани (молдавські цигани, кишиньовці, рудари, урсари; ловари, келдерари), російські цигани, польські цигани, сінті (німецькі цигани), латиські цигани, північнорумунські цигани, цигани «чорнобильці», люлі (середньоазіатські цигани) тощо [4, с. 65-66].

У кінцевому підсумку слід зазначити, що результатом наукового узагальнення буде використання вище зазначеної інформації для розроблення українсько-циганського розмовника та словника із врахуванням діалектів різних циганських етнічних груп, які проживають на території України.

Список використаних джерел

1. Циганська мова : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [Мір:/^пайто.сog.иа/Циганський_мову#1тк12](http://paito.com.ua/Циганський_мову#1тк12).

2. Баранніков О.П. Українські цигани. - К.: Всеукраїнська академія наук. Етнографічна комісія. Кабінет нацмен, 1931. - 57 с.
3. Сергиевский М.В., Баранников А.П. Цыганско -русский словарь. - М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1933. - 423 с.
4. Беліков О.В. Циганське населення України (XVI-XX СТ.) : дис. канд. істор. наук : 07.00.01 / Беліков Олександр Володимирович. - Донецьк, 2003.-231с.
5. Черенков Л.Н. Некоторые проблемы этнографического изучения цыган СССР // Малые и дисперсные этнические группы в Европейской части СССР: Сб. ст. - М.: Московский Филиал Географического Общества СССР, 1985. - С. 5 - 15.
6. Беліков О.В. Цигани України. Історія та постановка проблеми // Сходознавство. - К.: 2007, вип. 7-8. - 191 - 198 с.; Скрипник Н. В Донбасе уже появилась кочевля цыган из среднеазиатского племени люли // Факты. - 1999. - 11 августа.